

nere secundum formas substantiales quantum ad primum esse, transmutari autem quantum ad secundum, scilicet quantum ad qualitates activas, & passivas: est enim mixtio miscibilium alteratorum unio. Unde possibile est materiam esse sub forma substantiali sine hoc quod habeat qualitates activas, & passivas in sui complemento: & sic cum esse primum naturaliter precedat esse secundum, expressus est ordo naturæ in successione temporis, dum res prius fiunt in esse primo quam perficiantur in esse secundo.

Ad primum ergo dicendum, quod illa materia prima quæ una numero est in omnibus elementis, ut pars essentia eorum, est omnino informis in sua essentia considerata; sed hæc non potuit elementa duratione præcedere: unde illa materia quæ duratione præcessit, corporalis fuit, non una per unitatem essentia, sed per similitudinem informitatis, quantum ad formas secundas.

Ad secundum dicendum, quod cum Augustinus (contra Adversarium legis & Prophetarum cap. viii.) non ponat ordinem durationis, sed naturæ tantum; secundum ipsum oportet dicere, quod materia prima est omnino informis: quod non potest esse secundum aliorum positionem sanctorum.

Ad tertium dicendum, quod non habebat formam unam, sed plures; non quidem formas corporum mixtorum, quia hæc consequuntur virtutes activas, & passivas principiorum mundi, ex quibus essentialiter integratur.

Et per hoc patet responsio ad quartum.

ARTICULUS V.

Utrum quatuor coæva convenienter assignentur.

1. **A**D quintum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter assignentur quatuor coæva, scilicet cælum empyreum, angelica natura, materia quatuor elementorum, & tempus. Locus enim consequitur generationem rerum, sicut & tempus. Sed de loco nulla fit mentio inter prima creata. Ergo nec de tempore.

2. Præterea. Tempus est accidens quoddam. Sed de aliis accidentibus non fit mentio, sed intelliguntur cum suis subjectis creata. Ergo videtur quod nec de tempore debet fieri.

3. Præterea. Tempus est mensura motus primi mobilis. Sed primum mobile, scilicet firmamentum, factum est secundo die. Ergo tempus in principio creationis non fuit.

4. Præterea. Superiorum, & inferiorum corporum non eadem est materia. Ergo videtur quod debeant esse sex, scilicet cælum empyreum, materia firmamenti (1) materia quatuor elementorum, &c.

5. Præterea. In quolibet sex dierum dicitur: *Dixit Deus, Fiat*: ut ostendatur, opus illius diei per Verbum factum esse. Cum ergo informis materia per Verbum facta sit, videtur quod in ejus creatione debeat dici: *Dixit Deus: Fiat cælum, & terra.* (2)

SOLUTIO.

Respondeo dicendum ad hoc ultimum, Primo quod per opus creationis instituta est tota creatura quantum ad esse suum informe: unde, quæ non

(1) Forte & materia quatuor elementorum. (2) In editione Veneta an. 1593. additur: Præterea quæritur, secundum quid, numerus horum sumatur. (3) *Al.* Angelus. (4) *Al. deest* cælum.

possunt duci ad unum informe principium, quod est materia, faciunt numerum in operatione creationis. Substantia enim, & accidens non reducuntur in unam materiam, quia accidentis pars materia non est: & ideo non conveniunt in materia ex qua. Potest tamen dici aliquo modo accidens convenire cum substantia in materia in qua, secundum quod accidens est in substantia: & ideo illud accidens quod est sicut extra mensurando denominans, substantiæ connumeratur, scilicet tempus. Similiter substantia spiritalis, & corporalis non reducuntur in unam materiam, cum spiritalia materia careant; & ita connumeratur (3) Angelis. Similiter etiam corporum cælestium, & inferiorum non est una materia; & ideo numeratur cælum, & materia quatuor elementorum. Et sic oportet in creationis opere quatuor prædicta connumerari.

Ad primum ergo dicendum, quod locus est superficies corporis locantis, & ideo creatio loci cum creatione corporalis naturæ intelligitur.

Ad secundum, quod accidentia quædam denominant illud in quo sunt, sicut albedo; & talia intelliguntur creata in creatione superiorum subjectorum, si sunt de illis quæ esse primum consequuntur, ut figura, & quantitas, & hujusmodi. Quædam autem denominant etiam illud in quo non sunt ut in subjecto, sicut locus. Non enim est locus corporis continentis in quo est ut in subjecto, sed corporis contenti; & tempus est numerus omnium motuum, etsi primo ejus in quo est ut in subjecto, scilicet motus primi mobilis, per quem omnes alii numerantur, ut in X. Metaph. dicitur. Sed tamen alia est ratio de tempore, & de loco: quia locus est idem per essentiam quod superficies corporis locantis, tempus autem non est idem numero cum aliquo accidente in substantia fundato: & præterea locus totum complementum suum habet in re; sed temporis ratio aliquo modo completur ex actione animæ numerantis: unde magis habet rationem extrinseci quam locus; & ideo potius connumeratur primo creatis quam locus, vel aliud aliquod accidens. Et præcipue hoc factum puto ad removendum antiquum errorem Philosophorum, qui tempus posuerunt æternum, præter Platonem, ut in VIII. Physic. text. xx. dicitur.

Ad tertium dicendum, quod motus cæli incepit secunda die; sed non omnia simul creata sunt: unde non potest intelligi de tempore quod est numerus motus primi mobilis; sed oportet quod vel per tempus significetur ævum, ut quidam dicunt, vel tempus large sumatur pro numero cujuscumque successionis, ut sic tempus primo creatum dicatur quod mensurat ipsam creationem rerum, qua post non esse, in esse res prodierunt.

Ad quartum dicendum, quod firmamentum secundum quosdam est de natura inferiorum corporum, & sic materia ejus intelligitur in materia quatuor elementorum; & sic solum (4) cælum empyreum erit alterius naturæ, & quinta essentia. Sed si dicamus firmamentum esse quintam essentiam, tunc per cælum intelligitur empyreum cælum, & cælum crystallinum, & cælum sydereum; sed quantum ad naturam informem horum duorum: cælum enim empyreum statim in sua creatione ultimum complementum habuit.

Ad quintum dicendum, quod verbum proprie

loquendo importat rationem formæ exemplaris ad creaturas, eo quod verbum est *ars*, ut Augustinus dicit; & ideo in senario dierum, ubi formatio creaturæ narratur, convenienter mentio de verbo fit; ubi autem narratur productio informis materiæ, Filius ostenditur causa ut principium, & non ut verbum. Unde diversimode utrobique totius Trinitatis causalitas ostenditur. In creatione siquidem informis materiæ designatur Pater nomine Dei, qui creavit, Filius nomine principii, Spiritus Sanctus nomine proprio, cum dicitur, *Spiritus Domini*. In formatione vero rerum significatur Pater ut dicens, Filius ut verbum, Spiritus Sanctus ut benignitas, qua approbatur quod factum erat: eodem namque amore quo Deus voluit ut creatura fieret, ei placuit ut maneret.

EXPOSITIO TEXTUS.

QUAM nomine terræ, ut Augustinus ait contra Manichæos, ideo appellavit Moyses, quia terra inter omnia elementa mundi minus est speciosa. Sciendum, quod secundum Augustinum, qui (5) non ponit in distinctione rerum ordinem temporis, oportet quod materia prima intelligatur omnino informis, ut dictum est; & sic vocabitur nomine aquæ, vel terræ propter similitudinem tantum, ut dicitur terra propter carentiam formæ (terra enim inter omnia elementa minus habet de specie, cum sit magis elementum grossum) aqua vero propter receptibilitatem formarum, quia humidum est bene receptibile, & terminabile; sed abyssus dicitur ex hoc quod est turpis per accidens, ut in I. Physic. text. lxxxv. dicitur: abyssus enim dicitur ab *a*, quod est sine, & *byssos*, quod est genus lini candidissimi, idest sine candore; & hoc accidit materiæ ratione privationis. Vel dicitur abyssus, quasi sine basi, de aliqua magna profunditate, & præcipue aquarum, secundum Augustinum, (b) Lib. I. super Gen. ad litteram cap. I. & similiter materia prima abyssus dicitur, in quantum privatur forma, per quam esse substantificum recipit. Sed secundum alios sanctos possumus dicere, quod ad litteram erat sub forma substantiali terræ, vel aquæ.

Terra autem erat *inanis* & *vacua*. Si intelligitur per terram materia informis, sic oportet exponi (6) receptibilitatem materiæ quodammodo esse similis receptibilitati loci, in quantum in una materia manente succedunt sibi diversæ formæ, sicut in uno loco diversa corpora: propter quod Plato locum, & materiam idem esse dixit, ut in IV. Physic. text. xv. di-

citur: & ideo ea quæ sunt loci, similitudinarie de materia dicuntur, ut materia dicatur *inanis*, & *vacua*, secundum carentiam formæ: sed *vacua* in quantum forma implet capacitatem materiæ; *inanis*, in quantum forma est finis in quem tendit appetitus materiæ. Si autem terra sumatur pro elemento adhuc informi, sic ad litteram dicitur *vacua*, & *inanis* propter carentiam corporum mixtorum, quorum ipsa est locus, & ad quæ quasi ad finem ordinatur.

Sive aeris obscura qualitate. Sciendum, quod omnis privatio, quantum ad id quod significatur per nomen, est non ens; sed tamen oportet quod aliquid præsupponatur: quia enim privatio est negatio in subjecto (7) apto nato, ut in IV. Metaph. text. iv. dicitur (unde præsupponitur subjectum, & habilitas ipsius ad receptionem formæ quæ privatur) ideo cum tenebra opponatur luci per modum privationis, potest tripliciter sumi. Aut pro ipso subjecto privato, quod est aer obscurus; & sic constat tenebras aliquid esse, & creaturas esse. Secundum modo potest sumi pro ipsa virtute aeris, per quam est receptivus lucis, quæ est diaphaneitas, secundum quod non est perfecta per lucem; & sic tenebra potest dici obscura qualitas aeris, quæ aliquid creatum est. Tertio modo sumitur proprie pro eo quod significatur per nomen; & sic privatio est non ens; & hoc modo, per se loquendo, non potest dici creata à Deo; sed solum per accidens, in quantum fecit naturam opacam, ex cujus oppositione ad corpus luminosum tenebra reliquitur; sicut dicitur tenebras in domo facere qui claudit fenestram.

Primo in verbo, omnia disponendo. Videtur hoc esse falsum: quia nihil quod (8) sit in verbo, est factum, & ita in verbo Deus nihil operatur. Ad quod dicendum, quod secundum quosdam Alcuinus improprie locutus est, & est exponendum: Operatur in verbo; idest, genuit verbum, quod est ars omnium operandorum per ipsum. Hoc autem ideo dicunt, quia non faciunt differentiam inter operari & facere, cum multum differant. Quia facere proprie est actus rei transiens in exteriorem materiam: unde Philosophus dicit in VI. Ethic. cap. v. artificialia esse factibilia; & sic Deus non fecit aliquid ab æterno. Sed operatio dicitur quilibet actus rei, etiamsi exterius non transeat, sicut intelligere est operatio intellectus, & potest esse sine motu: unde Philosophus in VII. Ethic. cap. ult. dicit, quod Deus una simplici operatione gaudet; & per hunc modum Deus ab æterno in verbo operatur, sicut artifex excogitando formas artificialium.

DISTINCTIO XIII.

Quæ prima fuerit distinctionis operatio.

Prima autem distinctionis operatio fuit formatio lucis, sicut ostendit Scriptura, quæ, commemorata rerum informitate, earum dispositionem à luce inchoavit, subdens, Genes. 1. 3. „Dixit Deus, Fiat lux: & divisit lucem à tenebris, appellavitque lucem diem, & tenebras noctem; & factum est vesper, & mane dies unus.“ Congruè mundi ornatus à luce cepit, unde cætera quæ creanda erant, viderentur.

In II. Sent. Tom. II. Quæstio 1. 1. 1. *Al. deest* non. (6) Nicolai: quod receptibilitas materiæ quodammodo est similis, &c. (7) *Al. omittitur* apto nato. (8) *Al. fit*.

Ex Edit. P. Nicol. (b) Quod subjungitur ex Augustino, insinuat Lib. XXII. contra Faustum, ubi dicitur quod abyssus est aquarum inestimabilis profunditas: vel apud Isidorum Lib. XIV. Ethimol. seu originum, cap. xx. impenetrabilis profunditas.

Qualis fuerit lux illa, spiritualis, an corporalis.

SI queritur, qualis illa lux fuerit, corporalis scilicet, an spiritualis; id respondemus quod à sanctis traditum legimus. Dixit enim Augustinus, Lib. I. super Genes. ad lit. cap. 111. quia lux illa corporalis, vel spiritualis intelligi potest. Si spiritualis accipitur, angelica natura intelligitur, quæ prius informis fuit; sed postea formata est cum ad Creatorem suum conversa, ei charitate adhesit; cuius informitatis creatio superius significata est, ubi dictum est: „In principio creavit Deus coelum, & terram.“ Hic vero ejusdem formatio ostenditur, cum ait: „Fiat lux; & facta est lux.“ Hæc ergo angelica natura prius tenebræ, & postea lux fuit: quia prius habuit informitatem, & imperfectionem, deinde formationis perfectionem: & ita divisit Deus lucem à tenebris. Nam, ut ait Augustinus super Genes. ubi sup. hujus creaturæ informitas, & imperfectio fuit antequam formaretur in amore conditoris; formata vero est quando conversa est ad incommutabile lumen Verbi. Si vero corporalis fuit lux illa (quod utique probabile est) corpus lucidum fuisse intelligitur, velut lucida nubes: quod non de nihilo, sed de præjacenti materia formaliter factum est, ut lux esset, & vim lucendi haberet: cum qua dies prima exorta est: quia ante lucem nec dies fuit, nec nox; licet tempus fuerit.

Quod lux illa facta est ubi sol apparet, quæ inter aquas lucere poterat.

SI autem queritur, ubi facta est lux illa, cum abyssus omnem terræ altitudinem tegetet, dici potest in illis partibus facta quas nunc illustrat solis diurna lux. Nec mirum lucem in aquis posse lucere, eum etiam, nautarum operatione sæpius illustrentur, qui in profundum mersi, misso ex ore oleo, aquas sibi illustrant: quæ multo rariores fuerunt in principio quam modo sint, quia nondum congregata fuerant in uno loco. Facta est ergo lux illa, quæ vicem, & locum solis tenebat, quæ motu suo circumagitata noctem, diemque discernebat. Ibi ergo primum lucem apparuisse verisimile est ubi sol quotidiano cursu circumvectus apparet, ut eodem tramite lux circumcurreret, ac primo ad occasum descendens, vespere faceret, deinde revocata ad ortum, auroram, idest mane, illustraret: & ita divisit Deus lucem, & tenebras, & appellavit lucem diem, & tenebras noctem.

Quod dies diversis modis accipitur.

HIC notandum est, quod dies diversis modis accipitur in Scriptura. Dicitur enim dies lux illa quæ illo triduo tenebras illuminabat; & dicitur dies illuminatio ipsa aeris. Dicitur etiam dies, spatium viginti quatuor horarum, qualiter accipitur cum ait: „Factum est vespere, & mane dies unus:“ quod ita distinguendum est. Factum est vespere prius, & postea mane, & ita fuit dies unus expletus viginti quatuor horarum, dies scilicet naturalis, qui habuit vespere, sed non mane. Mane enim dicitur finis præcedentis, & initium sequentis diei: quod est aurora, quæ nec plenam lucem, nec omnino tenebras habet. Mane ergo primus dies non habuit: quia nec dies præcesserat, qui sequentis diei initio terminaretur, & eo præcipue quia luce apparente mox super terram plenus, atque præclarus dies exiit, qui non ab aurora, sed à plena luce inchoavit, & mane sequentis diei consummatus est. Unde Beda super Genes. 1. „Decebat ut dies à luce inciperet, & in mane sequentis diei tenderet, ut opera Dei à luce inchoasse, & in lucem completa esse (1) figurarentur.“ Reliqui autem dies mane habuerunt, & vespere: quorum quisque à suo mane incipiens, usque ad alterius diei mane extendebatur.

De naturali ordine computationis sex dierum, & de illo qui pro mysterio introductus est.

HIC est naturalis ordo distinctionis dierum, ut distinguantur, atque computentur dies à mane usque ad mane. Postea vero in mysterio factum est, ut dies computentur à vespere in vespere, & adiungatur dies præcedenti nocti in computatione, cum juxta naturalem ordinem præcedens dies sequenti nocti adjungi debeat: quia homo à luce per peccatum corruit in tenebras ignorantiae, & peccatorum; deinde per Christum à tenebris ad lucem rediit. Unde Apostolus, Ephes. v. 5. „Eramus (2) aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.“ Primus itaque dies non ab aurora, sed à plena luce incipiens; & post paulatim vespere occidente luce excipiens, mane sequentis diei completus est. Unde Beda, loc. cit. „Occidente luce paulatim, & post spatium diurnæ longitudinis, inferiores partes subeunte, factum est vespere, sicut nunc usitato cursu solis fieri solet.“ Factum est autem mane, eodem super terram redeunte, & alium diem inchoante, & dies expletus est unus viginti quatuor horarum, fuitque nox illo triduo omnino tenebrosa, quæ post creata sidera, aliqua luce claruit.

Cur sol factus est, si lux illa sufficiebat.

SOlet autem queri, quare factus est sol, si lux illa faciendæ diei sufficiebat. Ad quod dici potest, quoniam lux illa forte superiores partes illustrabat, & ad illuminationem inferiorum solem fieri oportebat. Vel potius ideo quia factus sole, diei fulgor auctus est. Ampliori enim multo luce radiavit dies postea quam ante. Si vero queritur, quid de luce illa factum sit, cum modo non appareat; potest dici, aut de ea corpus solis formatum, aut in parte cæli esse, in qua sol est: non quod ipsa sit sol, sed sit sic ei unita, ut discerni non valeat.

(1) Al. significarentur. (2) Vulgata, eratis enim.

Quomodo accipiendum sit illud, Dixit Deus: an sono vocis id Deus dixerit, an aliter.

PRæterea investigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait, „Dixit Deus:“ utrum temporaliter, vel sono vocis illud dixit, an alio modo. Augustinus super Genes. Lib. I. cap. 11. IV. IX. tradit, nec temporaliter, nec sono vocis Deum fuisse locutum: quia si temporaliter, & mutabiliter; & si corporaliter dicatur sonuisse vox Dei, nec lingua erat qua loqueretur, nec erat quem oporteret audire, & intelligere. Bene ergo vox Dei ad naturam Verbi, per quod omnia facta sunt, refertur. Dixit ergo Deus, Fiat &c. non temporaliter, non sono vocis; sed in Verbo sibi coæterno; id est, Verbum genuit (3) non temporaliter, in quo (4) erat, quod disposuit ab æterno ut fieret in tempore, & in eo factum est.

Quomodo accipiendum est quod dicitur Pater operari in Filio, vel per Filium, vel in Spiritu Sancto.

HIC queri solet, quomodo accipiendum sit quod dicitur Pater operari in Filio, vel per Filium, vel in Spiritu Sancto. Hæc enim Scriptura frequenter nobis proponit, ut illud, Psalm. c111. 24. „Omnia in sapientia fecisti, Domine,“ idest in Filio: & Genes. 1. 1. „In principio, idest in Filio, creavit Deus coelum, & terram;“ & illud Hebr. 1. 2. „Per quem fecit & sæcula.“ Super illum quoque Psalmi xxx11. 6. locum, „Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum,“ dicit Augustinus, quod Pater operatur per Verbum suum, & Spiritum Sanctum. Quomodo ergo hoc accipiendum est? Putaverunt quidam hæretici, quod Pater velut auctor, & artifex, Filio, & Spiritu Sancto in rerum operatione quasi instrumento uteretur, ex prædictis verbis errandi occasionem sumentes; quod velut blasphemum, atque sanæ doctrinæ adversum abjicit pia fides. (5) Non est itaque intelligendum, ideo Scripturam frequenter commemorare Patrem operari in Filio, vel per Filium, tamquam Filius non posset facere, si ei non porrexisset Pater dexteram, vel tamquam aliquod instrumentum fuerit Patris operantis; sed potius illis verbis Patrem intelligi voluit cum Filio, & cum Spiritu Sancto operari, & sine eis nihil facere.

Contra hanc expositionem insurgit hæreticus.

SED dicit hæreticus: Hac ratione posset dixisse Filium operari per Patrem, vel in Patre, & Spiritum Sanctum cum utroque, vel per utrumque: quia Filius cum Patre, & Spiritus Sanctus cum utroque operatur. Cui breviter responderetur, ideo illud dictum esse, & non istud, ut in Patre monstraretur auctoritas. Non enim Pater à Filio, sed Filius à Patre operatur, & Spiritus Sanctus ab utroque. Ideoque Filius etiam per Spiritum Sanctum legitur operari, quia cum Spiritu Sancto operatur, hoc ipsum à Filio habente ut operetur.

Alia prædictorum expositio.

POtest & aliter illud accipi, ut dicatur Pater in Filio, vel per Filium operari, quia eum genuit omnium opificem; sicut dicitur per eum judicare, quia genuit judicem. Ita & per Spiritum Sanctum dicitur operari sive Pater, sive Filius, quia ab utroque procedit Spiritus Sanctus factor omnium. Unde Joannes Chrysostomus in expositione Epistolæ ad Hebr. hom. 2. sic ait: „Non, ut hæreticus inaniter suspicatur, tamquam aliquod instrumentum Patris exiit Filius; neque per eum Pater dicitur fecisse, tamquam ipse facere non posset: sed sicut dicitur Pater judicare per Filium, quia judicem genuit; sic etiam dicitur operari per Filium, quia eum constat opificem genuisse. Si enim causa ejus Pater est, secundum quod Pater, multo amplius eorum causa est quæ per Filium facta sunt.“ Hæc de opere primæ diei dicta sint.

DIVISIO TEXTUS.

DICTO de opere creationis, hic prosequitur distinctionis opus: & dividitur in partes tres. In prima determinat de opere primæ diei: in secunda de opere secundæ, XIV. dist. ibi: *Sequitur: Dixit Deus: Fiat firmamentum:* in tertia de opere tertiæ diei, ibi: *Sequitur: Dixit Deus: Congregentur aquæ in locum unum.* Prima dividitur in duas. In prima determinat primum opus distinctionis per lucis productionem; in secunda exponit quædam dubia, quæ possent esse in his quæ contra hoc opus dicuntur, & circa opera secunda, ibi: *Præterea investigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait, Dixit Deus.* Circa primum tria facit. Primo determinat lucis productionem; secundo ejus conditiones, ibi: *Sed queritur, qualis illa lux fuerit; tertio lucis effectum &c.* ibi: *Hic notandum est, quod dies diversis modis accipitur in Scriptura.* Secunda in duas. In prima ostendit conditionem lucis quantum ad ejus naturam, vel genus; in secunda quantum ad ejus locum, ibi: *Si autem queritur, ubi facta est lux illa... dici potest.* In II. Sent. Tom. II.

(3) Al. intemporaliter. (4) Al. & disposuit. (5) Al. non intelligendum ideo &c.

in illis partibus facta quas nunc illustrat solis diurna lux. Tertia pars in qua determinat effectum lucis, qui est dies, dividitur in tres. In prima distinguit diem quantum ad variam acceptionem; in secunda quantum ad ordinem partium, ibi: *His est naturalis ordo distinctionis dierum;* in tertia quantum ad causam efficientem, ibi: *Solet etiam queri, quare factus est sol.*

Præterea investigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait, Dixit Deus. Hic exponit, quomodo intelligendum sit quod dicitur, *Dixit Deus,* & primo ponit expositionem; secundo movet dubitationem consequentem, ibi: *Hic queri solet, quomodo accipiendum sit quod dicitur Pater operari in Filio.* Circa quod tria facit. Primo movet quæstionem; secundo quorundam errorem ponit, ibi: *Putaverunt quidam hæretici quod Pater, velut auctor, & artifex, Filio, & Spiritu Sancto in rerum operatione, quasi instrumento, uteretur; tertio determinat secundum veritatem, ibi: Non est itaque intelligendum, ideo Scripturam frequenter commemorare Patrem operari in Filio... tamquam Filius non posset facere, si ei non*

Q2

Por-

